

О.П. Крайник

Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ

© Крайник О.П., 2008

Розглядається вплив окремих факторів на конкурентоспроможність економіки регіону на основі інноваційної моделі. Показаний вплив інноваційних процесів на забезпечення конкурентоспроможності підприємств як основної ланки економічного процесу на регіональному рівні. Сформовані найважливіші напрямки державної регіональної політики у сфері формування територіальних інноваційних кластерів. Зроблені висновки про необхідність змін у підходах до забезпечення високого рівня освіти населення як важливого фактора інноваційності моделі розвитку економіки регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інноваційні процеси, підприємство, кластери, регуляторна політика, регіональна економіка.

Influence of separate factors on the competitiveness of economy of region on the basis of innovative model is examined. Influence of innovative processes on providing of competitiveness of enterprises as a basic link of economic process at regional level is shown. Major directions of public regional policy in the sphere of forming of territorial innovative clusters are formed. Conclusions about the necessity of changes for going near providing of high level of formation of population as important factor of innovation model of development of economy of region are done .

Keywords: competitiveness, innovative processes, enterprise, clusters, regulator policy, regional economy.

Постановка проблеми

Конкурентоспроможність регіональної економіки ґрунтується на використанні порівняльних регіональних переваг, які пов'язані з формуванням “нової економіки” у вигляді механізмів нецінової конкуренції, основаних на новітніх продуктах та унікальних технологіях, тобто тих аспектах, які визначають конкурентоспроможність у глобальному економічному просторі. Інтеграція в міжнаціональне економічне середовище створює нові можливості для прискорення соціально-економічного розвитку, водночас скористатись такими можливостями можна лише за умови розуміння природи та особливостей сучасних світогосподарських зв'язків, швидкої реакції на зміну потреб глобалізованого ринку та постійного підвищення конкурентоспроможності як національної, так і регіональної економіки як її складової частини. Все це підтверджує актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблем інноваційного забезпечення розвитку економіки регіону стосуються праці низки українських вчених. В.Щ. Безгула, І.І. Постіл [1] проаналізували методики оцінки конкурентоспроможності економіки регіону; М.В. Шарко Е.А. Оболенцева [3] подали різноманітне трактування поняття конкурентоспроможності; А. Сидорова, О. Курносова [2] звернули увагу на

процесні інновації на підприємстві; Н. Тарнавська [4] показала взаємозв'язок конкуренції та інноваційності; В.Г. Федоренко, А.Ф. Гойко, В.Б. Джабейло [6] розглянули кластери як інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки; В.А. Ізюмська [7] окреслила напрямки державної підтримки розвитку інноваційних процесів на державному та регіональному рівнях; І. В. Запатріна [8] розглянула вплив регуляторного середовища та показала його роль у конкурентоспроможності економіки України.

Постановка цілей

Метою цієї статті є формування та аналіз факторів конкурентоспроможності економіки регіону та виявлення впливу інноваційних процесів у сфері освіти, організації виробництва, державної та регіональної регуляторної політики на регіональний економічний розвиток. Особливим завданням в цьому контексті є показати необхідність розвитку підприємства як основної ланки господарського комплексу та виділити його роль у забезпеченні конкурентоспроможності економіки регіону.

Виклад основного матеріалу

В Україні регіональна диференціація властива практично всім сферам суспільного життя. Водночас диспропорції регіонального економічного розвитку активізують питання використання регіональної структури господарського комплексу як основи для розвитку регіону згідно з інноваційними підходами. У цьому контексті В.Щ. Безгула та І.І. Постіл відзначають, що “Проблемою сьогодення є високий ступінь диференціації регіонів. При цьому правомірно відзначити, що вирішення питання пропорційності регіонального розвитку базується на свідомому використанні економічних законів ринку конкуренції попиту і пропозиції, вартості грошового обігу, циклічності, розміщення продуктивних сил і, значною мірою, залежить від реалізації на рівні регіону стратегії створення конкурентного середовища та формування конкурентоспроможності регіону. Але пропорційність регіонального розвитку неможливо забезпечити без оцінки конкурентоспроможності регіонів, тобто без визначення їх можливості до визначення та використання своїх конкурентних переваг” [1].

Конкурентоспроможність регіональної економіки забезпечується високим рівнем конкурентоспроможності окремих підприємств. Це пояснюється тим, що сучасне підприємство є елементом економічної системи, яка ґрунтується на широкому використанні інновацій, творчій ініціативі кожної особистості як основного джерела добробуту та визначальними факторами виробництва. “З цього випливає, що в сучасних умовах виживають тільки ті підприємства, які гнучко реагують на вимоги ринку, створюють та грамотно організовують виробництво конкурентоспроможної продукції, забезпечують ефективність перебудови внутривиробничого управління, тобто інноваційно розвиваються” [2]. Необхідними передумовами цього процесу є: по-перше, ліквідація неконкурентоспроможних підприємств-банкрутів; по-друге – раціональна антимонопольна політика, спрямована на підтримку здорової конкуренції та уникнення штучної підтримки окремих виробників і по-третє, підтримка та стимулювання роботи підприємств, що виготовляють інноваційні продукти, використовують інноваційні технології та створюють власні бренди. Тобто підприємство, яке відповідає сучасним вимогам конкурентоспроможності, повинно володіти кваліфікованим персоналом як головним елементом активів фірми, переважанням у структурі активів фірми нематеріальних складових, зокрема брендів, патентів, ноу-хау тощо. Таке поєднання спроможне забезпечити виготовлення високотехнологічної інноваційної продукції, здатної конкурувати як на регіональному, так і на національному та міжнародному рівнях.

Акцентувати на забезпеченні конкурентоспроможності за рахунок високотехнологічних виробів означатиме наближення до інноваційної моделі регіонального розвитку, загострення конкуренції на рівні підприємств, які на перше місце в своїй діяльності ставлять якість та новизну виготовлених товарів та наданих послуг. Визначаючи конкурентоспроможність підприємства як

результат його конкурентних переваг, які забезпечують йому здатність здійснювати прибуткову господарську діяльність в умовах ринку за всім спектром проблем управління і розвитку, критеріями яких є рівень продажів та стабільне місце на ринку М.Є. Шарко, Е.А. Оболенцева відзначають, що в оцінці конкурентоспроможності підприємства необхідно керуватись ефективністю виробництва і системи управління підприємством. На рівень конкурентоспроможності підприємства впливає науково-технічний рівень та ступінь досконалості технології виробництва, використання нових винаходів та відкриттів. Вирішальним чинником, який визначає конкурентоспроможність підприємств, є не лише його здатність виготовляти високоякісні товари, а і можливість забезпечити їм комерційний успіх [3].

Для створення та функціонування такого підприємства необхідні: наявність високого рівня інтелекту і професійності персоналу (кадрового забезпечення); доступність довготермінових фінансових ресурсів; реальна державна підтримка; використання сучасних методів управління підприємством, здатних забезпечити оперативність, гнучкість, маневреність, можливість пристосування до мінливого оточення тощо.

Такий підхід, своєю чергою, привертає увагу до таких факторів конкурентоспроможності, як:

- загальний освітній рівень населення,
- форми організації господарської діяльності,
- методи державного впливу,
- стан інформаційного забезпечення інноваційного розвитку та засобів зв'язку.

Аналізуючи необхідні зміни з метою забезпечення освітнього рівня населення, насамперед необхідно зважати на підготовку особистості, яка здатна творити і сприймати зміни та нововведення в галузі технологій, інформації, і взагалі умов життя. Крім того, суми знань, отриманих людиною під час шкільного та університетського навчання, недостатньо на все її життя, оскільки зміна технологій, нововведень відбувається швидше ніж зміна людського покоління. Тому важливим в освітньому процесі є навчити навчатись протягом усього життя, самостійно освоювати нові знання, інформацію, виробити у цьому потребу. Важливим також є вміння використовувати отримані знання у практичній діяльності, що лежить в основі інноваційного розвитку в будь-якій сфері. Тільки у такий спосіб підготовлена особистість зможе реально забезпечити інноваційність процесів розвитку. Щодо форм організації виробництва, здатних забезпечити інноваційний розвиток, то однією з найдієвіших на сучасному етапі є впровадження кластерних структур. Ефективність кластерної моделі досягається за рахунок інноваційності, розвитку взаємодопомоги, поєднання кооперації з конкуренцією та поширення взаємообміну інформацією, знаннями ноу-хау та патентами. Підтвердженням цьому є думка Н. Тарнавської, що "...сьогодні на перше місце в геоелектронічній конкуренції вийшли інтегровані бізнес-групи, які об'єднують інноваційні проекти і велике виробництво та здійснюють свою діяльність на основі ділових мереж. Такі мережі варто розглядати як ланцюги створення цінності з неоднаковою ефективністю окремих елементів. У наявному конкурентному середовищі часто зустрічаються ситуації з непропорційним співвідношенням вкладених ресурсів та ефектом від їх використання в різних ланках таких ланцюгів. Володіння торговою маркою, патентом, франчайзинговими правами чи торговельними мережами домінує над володінням ресурсними об'єктами, які поступово переносяться до країн з низьким рівнем економічного розвитку. Логічним висновком такого бачення пріоритетів дослідження відносин конкуренції є теза про можливе переміщення центрів привабливості бізнесу і, відповідно, центрів конкуренції" [4].

Кластери – це своєрідні комплекси підприємств, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, профспілок, громадських організацій тощо, що пов'язані технологічним ланцюжком і доповнюють один одного. Комплекси є альтернативою галузевому підходу, притаманному представникам традиційної схеми розвитку, і характеризують сформовану глобальну економіку як мережеву систему. Високу конкурентоспроможність і стабільне зростання

виробництва у мережевих структурах визначають чинники, що стимулюють поширення нових технологій. Територіальні інноваційні кластери мають у своїй основі стабільну систему поширення нових знань, технології, продукції, тобто інноваційно-технологічну мережу. Вони формують і використовують спільну наукову базу. Підприємства кластера одержують додаткові конкурентні переваги завдяки можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, скорочувати вартість трансакції, мінімізувати витрати на впровадження інновацій. Специфікою кластерних структур є широка участь у них гнучких підприємницьких структур малого і середнього бізнесу, що активно сприяють формуванню інноваційних “точок зростання”.

До найважливіших напрямів державної регіональної кластерної політики, які можуть бути реалізовані вже починаючи з 2008 року, належать:

- виявлення й моніторинг ситуації формування кластерів на територіальному рівні, зокрема виявлення оптимальної структури кластера, територіальної локалізації його окремих ланок, співіснування аналітичних досліджень перспектив розвитку кластера, його конкурентності на зовнішніх ринках, оцінка впливу кластера на соціальну сферу;

- формування комунікаційних майданчиків для потенційних учасників територіальних кластерів, зокрема за рахунок їхньої інтеграції під час розроблення й обговорення стратегій регіонального розвитку, сприяння обміну досвідом між регіонами з формування кластерної політики;

- сприяння консолідації учасників кластера (зокрема через асоціативні форми), реалізація програм сприяння виходу підприємств кластера на зовнішні ринки, здійснення спільних маркетингових досліджень і рекламних заходів, реалізація освітньої політики, погодженої з основними представниками майбутнього кластера, забезпечення можливості комунікації й кооперації підприємств й освітніх установ;

- формування інституціонального середовища й інформаційно-комунікаційної інфраструктури для розвитку територіальних виробничих кластерів.

Формування кластерів повинно здійснюватися на основі об’єктивних конкурентних переваг регіону з урахуванням їхніх можливих змін у перспективі. Кластер як елемент стратегії розвитку регіону повинен ураховувати й не суперечити загальній стратегічній лінії розвитку території. Ефективність такого процесу підтверджується досвідом багатьох країн, що показували в останні 40 років стійко високі темпи економічного зростання. Вони досягали їх за рахунок зростання міжрегіональних відмінностей, тобто, як правило, за рахунок декількох базових регіонів. За цією моделлю розвивалися Чилі кінця 80-х, першої половини 90-х років, Південна Корея в 60–80-ті роки, Китай у 70–90-ті роки ХХ століття [5].

Програма соціально-економічного розвитку Львівщини також відзначає, що сьогодні важливим для регіону засобом у розвитку інноваційної інфраструктури у сфері промисловості є сприяння у формуванні та функціонуванні кластерних систем, тобто центрів, територіально-виробничих об’єднань підприємницьких структур, які інтегрують свої зусилля з науково-дослідними установами та органами влади для вирішення виробничих проблем. Кластерна стратегія надасть регіону значні переваги та можливості. Очевидною перевагою є можливість для бізнесу, влади та навчально-освітніх закладів спільно працювати над зміцненням регіональної економіки. Для розвитку цих галузей прогнозується впровадження кластерної моделі розвитку, зокрема, у машинобудуванні та приладобудуванні, що дасть змогу ефективно вирішувати проблемні питання, які гальмують їхній розвиток. Так, кластерна система розвитку галузі машинобудування через залучення інвестицій – як внутрішніх, так і зовнішніх, впровадження новітніх технологій, освоєння нових зразків конкурентоспроможної продукції сприяла активному розвитку таких провідних підприємств галузі, як ЗАТ “Львівський завод комунального транспорту”, ВАТ “Укравтобуспром”, ЗАТ “ГалАЗ”, ВАТ “Стрий-Авто”, ВАТ “Завод Львівсільмаш”, ЗАТ “Львівський завод автотранспорту”, ВАТ “Конвеєр”, ДМЗ “Карпати” тощо.

Вхід до СОТ вимагає пріоритетного вжиття заходів щодо переорієнтації виробництв підприємств провідних галузей на роботу в умовах єдиних європейських стандартів та норм на готову продукцію. Передовсім це буде стосуватись продукції, конкурентоспроможної на зовнішніх ринках, – автобусів, тролейбусів, електроосвітлювальної продукції, товарів легкої та хімічної промисловості. Крім того, важливим є зосередження уваги на створенні умов для організації випуску принципово нової продукції для потреб європейського ринку, на потужностях підприємств оборонного комплексу. У промисловому комплексі Львівської області визначено основні пріоритетні галузі – це машинобудування, приладобудування, хімічна промисловість, які нині потребують реновації та впровадження інновацій. Важливу роль у економіці Львівщини відіграє харчопереробна галузь, у якій головним завданням є організація нового та розширення діючих виробництв з випуску екологічно чистих продовольчих товарів, насамперед товарів для дитячого харчування. У 2006 році інноваційну діяльність найактивніше здійснювали підприємства галузі машинобудування – 10,2 % від загальної кількості промислових підприємств, хімічної та нафтохімічної галузі – 7,7 % від загальної кількості промислових підприємств. Обсяг інноваційної промислової продукції за 2006 рік перевищив 400 млн. грн.

Основними проблемами, що гальмують інноваційний розвиток економіки регіону, є:

- високі тарифи на ввезення технологічного обладнання (ПДВ, митні збори тощо), що стримує переоснащення та розвиток промислових підприємств;
- недостатня власна фінансова база для задовільних темпів інноваційного розвитку;
- високий відсоток збиткових промислових підприємств.

Важливим аспектом забезпечення інноваційного розвитку регіональної економіки є участь держави у формуванні інноваційної ініціативи суб'єктів ринку. Класифікуючи напрямки державного стимулювання інноваційного розвитку, В.А. Ізюмська відзначає, що по-перше, це відбувається за рахунок стимулювання попиту на інноваційні продукти (укладення відповідних контрактів на розроблення і виробництво), по-друге, через пропозицію таких продуктів, по-третє, за допомогою створення сприятливого інституційно-правового середовища для підприємців-інвесторів (податкової політики, сприятливого для інновацій економічного середовища тощо) [6]. Важливим аспектом, на якому необхідно акцентувати, є те, що стимулювання на загальнодержавному чи регіональному рівнях можливе лише для невеликої групи напрямів, які здатна реально підтримувати держава. Ще одним з факторів державного впливу є сприяння фінансуванню науково-технічних розробок з різних джерел через страхування інноваційних ризиків.

Особливу роль відіграє формування регуляторного середовища органами державної влади, яке за класифікацією І. Запатріної визначається: законодавчо закріпленими правилами ведення бізнесу; здатністю влади забезпечувати виконання законодавства і строго дотримуватися закону у своїй діяльності, ефективністю системи державного управління з погляду суспільства. Продумане, орієнтоване на інтереси кожної конкретної людини і бізнесу регуляторне середовище може стати важливим чинником підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках і річ тут не тільки у тому, що завдяки цьому будуть забезпечені сприятливі умови для залучення закордонних інвестицій, хоча за умов відсутності необхідних фінансових ресурсів усередині країни на реалізацію завдань з відновлення інфраструктури, переходу на нові енергоощадні технології — це надзвичайно важливо. Наведення порядку саме в цій сфері дасть змогу навіть без залучення додаткових фінансових коштів досягти серйозних успіхів у розвитку економіки, підвищенні її конкурентоспроможності [7].

Ще одним важливим аспектом забезпечення розвитку інноваційних процесів як основи зростання регіональної економіки є забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів.

Комп'ютерна телекомунікаційна мережа забезпечує установи та організації сфери освіти і науки інформаційними послугами для виконання наукових досліджень, використання методів і засобів телематики, функціонування електронних бібліотек, віртуальних лабораторій, проведення телеконференцій, реалізації дистанційних методів моніторингу тощо.

Використовуючи потенціал університетів і наукових установ, зокрема в інформаційній сфері, можна значною мірою пришвидшити передавання інформації наукових досягнень сфери виробництва, тобто до процесів запровадження нових технологій, конструювання, виготовлення та реалізації нової продукції та технологій.

Висновки

Отже, забезпечення активного розвитку економіки регіону, підвищення її конкурентоспроможності можна досягти завдяки поєднанню досягнень науки, освіти, виробництва та підприємницької ініціативи за активного державного сприяння та підтримки моделі інноваційного регіонального розвитку. Особливу роль в цьому процесі відіграє необхідність забезпечення конкурентоспроможності окремого підприємства за рахунок виготовлення ним високотехнологічної продукції на основі останніх досягнень науки та техніки. Новітнім напрямком забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки є формування мережевих структур у вигляді кластерів, які є альтернативою галузевому підходу, притаманному традиційним схемам розвитку. Всі ці напрямки у поєднанні з високоякісною освітою та раціональною регуляторною політикою забезпечать конкурентоспроможність регіональної економіки.

Перспективи подальших досліджень

Серед перспективних напрямків досліджень в цьому напрямку можна назвати необхідність дослідження конкурентоспроможності підприємства з урахуванням досягнень новітніх технологій, дослідження можливості створення кластерів на основі існуючої ресурсної бази в регіоні та виявлення державного та регіонального регуляторного впливу на ці процеси.

1. Безгула В.Щ., Постіл І.І. Конкурентоспроможність та аналіз існуючих методик її оцінки // Економіка і держава, 2007. – № 11. – С.35. 2. Сидорова А., Курносова О. Процессные инновации в системе управления развитием предприятия // Економіст. 2008. – № 1. – С.28. 3. Шарко М.В., Оболенцева Е.А. Теоретические основы понятийно-терминологического аппарата конкурентоспособности // Економіка, фінанси, право, 2007. – № 12. – С. 10. 4. Тарнавська Н. Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях // Економіка України, 2008. – № 2. – С. 11. 5. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф., Джабейло В.Б. Кластери – системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки // Економіка і держава, 2007. – № 9. – С. 77. 6. Ізюмська В.А. Державна підтримка розвитку інноваційних процесів на державному та регіональному рівнях // Економіка і держава, 2007. – №10. – С. 6. 7. Запатріна І.В. Регуляторне середовище та його роль у конкурентоспроможності України // Економіка і держава, 2008. – № 1. – С. 17.